

IRODALOM.

Philosophiai Irók Tára. IX. Kant A tiszta ész kritikája. Fordították és magyarálták Alexander Bernát és Bánóczi József. Budapest. Franklin-társulat, 1891. Ára 4 frt.

A Philosophiai Irók Tára, melyből immár a IX. kötet került a művelt olvasó közönség kezei közé, minden újabb füzetével egy-egy hézagot tölt be philosophiai irodalmunkban, és ezzel újra meg újra igazolja, hogy milyen hasznos vállalattá nőtte ki magát, midőn egymásután ülteti át az egyetemes irodalom legkitünőbb philosophiai munkáit, és e fáradságos munkával lassankint egész philosophiai könyvtárt alapít.

A jelen IX. kötetben *Kant: A tiszta ész kritikája* került sorra. A korszakos mű most jelenik meg először magyar nyelven, száztiz évvel később első megjelenése után, miután majdnem minden művelt nyelvre lefordították és folyvást újra meg újra fordítják és magyarázzák.

Valóban itt volt az ideje, hogy azon a nagy hiányon, hogy ez az alapvető nagy mű nem volt meg nyelvünkön, segítve legyen. A mivel azonban korántsem azt akarom mondani, hogy talán gyakorlati szükségletek éreztették volna velünk e hiányt. Ilyen értelemben nem volna indokolt a felajdulás. Magasabb szempontok után kell indúlnunk, ha elfogulatlanul akarunk ítélni e dologról. Én úgy fogom fel e kérdést, mint tudományos irodalmunk becsület-kérdését, melyet szinte nem lehetett még továbbra is elintézetlenül hagyni.

Azokkal szemben, kik azt állítják, hogy valamely tudományos mű tanulmányozásában egészen egyre megy: az ere-

detit használom-e vagy a fordítást — épenséggel ellentétes nézetet vallok. De másfelől meg vagyok győződve, hogy az egyetemes irodalom nagy, oszlopos műveinek a lefordítása minden művelt nemzet nyelvére annyira érzékeny mérlege a nemzeti tudományos irodalom önállóságának és értékének, hogy ott, a hol e tekintetben hézagok mutatkoznak, azoknak betöltése elsőrendű kötelesség. Ennyit magáról a vállalatról.

A most megjelent kötetben a *Kritika* fordításához még egy *Előszó* és egy nagyobb tanulmány *A tiszta ész kritikájáról* van csatolva Alexander Bernáttól.

Az *Előszóban* a munka keletkezéséről, a fordítás nehézségeiről, de annál szükségesebb voltáról értekeznek a szerkesztők. Tökéletesen igazuk van, hogy *A tiszta ész kritikájának* fordítása bármily nyelvre, már a mű mivoltánál fogva mindig nagyon nehéz munka, a minek okai Kant stílusában s a tárgy elvontságában rejlenek; nemkülönben abban, hogy Kant írói technikája nagyon középszerű volt. Stílusa a német irodalom újjászületése előtt fejlődött ki és állapodott meg. Kifejezőmódja, műnyelve részben elavult. Fejtegetéseiben szorosán tudományos formulákkal él s a gondolatok tetszetős formáival nem törődik. Nagyon érthető, hogy egy ilyen műnek az átültetése bármely idegen nyelvbe nem lehet könnyű feladat.

Fordítók derekasan megoldották ezt a nehéz feladatot. Nem bántották a formát, mely elavult ugyan, a tartalomnak sok helyütt meg nem felel, de historiatilag összeforrott vele; inkább arra törekedtek, hogy a szöveg szó szerinti hű fordításával még Kant mondatszerkezeteire is fényt derítsenek. Ily módon természetesen nem lehetett kikerülni, hogy a fordítás itt-ott, főleg a nehezebb helyeken, darabos, nehézkes ne legyen. De elérték azt a czélt, hogy *A tiszta ész kritikája*, forma és tartalom tekintetében egyaránt az eredetinek teljesen megfelelő hű fordításban került a magyar tudományos irodalom termékei közé.

A fordításhoz csatolt tanulmányban *A tiszta ész kritikájáról*, a tanulmány írója: Alexander Bernát, azt a czélt tűzte maga elé, hogy összefüggő fejtegetések formájában nyújtson képet Kant gondolatainak fejlődéséről és ennek keretében történelmileg magyarázza meg e gondolatoknak nehezebben érthető pontjait.

Ezzel valóban nagy szolgálatot tett azoknak, a kik Kant philosophiájával alaposan akarnak foglalkozni, de sem annyi idővel, sem annyi irodalmi tájékozottsággal nem bírnak, hogy csak azokat a legfőbb műveket is kiválaszthatnák és olvashatnák, a melyek Kant philosophiájának magyarázatát tűzték feladatukúl. E tanulmány mindazt összefoglalja, a mi Kant megértésére okvetetlenül szükséges, s mert ezt világosan és könnyen felfoghatólag, átlátszó modorban teszi: nagyon meg fogja könnyíteni a mű tanulmányozását.

Terjedelme hét iv, és három főrészen foglalkozik kitűzött feladatával. Az I-sőben a *Kritika* keletkezését adja elő. A II-ikban *Az alapgondolatok fejlődését* ismerteti. A III-ikban *A mű veleje* foglaltatik. Valamennyit pedig egy *Bevezetés* előzi meg.

A munka keletkezéséről legérdekesebb képet Kant levelei nyújtanak Lamberthez, Mendelsohnhoz, Herzhez, melyekből kiténik, hogy 18 év múlik el a mű megjelenésének szakadatlan ígérgetésével, míg végre 1780 végén a kézirat mégis elkészül, 1781. január közepe táján hozzá is foghatnak a szedéshez Halleban, és júniusban, a teljesen kész könyvet elküldhették a lipcsei vásárra.

Ime ennyi idő kellett az alapgondolatok megérlelésére, hogy a *dogmatikus álláspontot* (1.) a *kétkedés korszaka* (2.) váltsa fel, s a *szellemlátó álmaiból* (3.) az *angol philosophia hatása* (4.) alatt végre kibontakozhassék a *kritikai korszak első phásisa* (5.): a *térről szóló értekezés* és a *dissertatio*; mit nagyhamar a *kritikai korszak második phásisa* (6.) követett a halhatatlan mű teljes befejezésével.

Ennek szakszerű ismertetésével és megérthetésének előkészítésével a tanulmány III. része: *A mű veleje* czímen foglalkozik. Öt pontba foglalja össze a legszükségesebb tudnivalókat. Ezek: 1. *A főkérdésre adott felelet általában.* A főkérdést következőképen formulázza: A tiszta ész fogalmai, melyekről nem látom át, miképen vonatkozhatnak a tárgyakra, azaz mikép szolgálhatnak magának a való világnak a *mundus noumenonnak* megismerésére, talán tényleg nem is szolgálnak e czélra? És a felelet rá: hogy a tiszta ész fogalmi époly kevésbé ismertetik meg a való világot, a mint hogy az érzékiség sem vezet el a noumenonhoz. De hát akkor

talán egyáltalán nincsenek is ilyen tiszta fogalmaink? Ime magától előáll a 2. pont: *Vannak-e tiszta fogalmaink?* És midőn erre a kérdésre azt a feleletet kapjuk, hogy a tiszta fogalmak léteben való hit egyik alapföltevése a kritikának: egy újabb 3-ik és ebből folyólag ismét egy 4-ik pont fejtegetése válik szükségessé. Ezek a pontok, melyeknek összefüggését az előbbi pontokkal szerzőnk érthetően kimutatja, im ezek: 3. *A tiszta fogalmak functiója*. Ha ugyanis tény volna, hogy vannak tiszta fogalmaink, úgy csakugyan kikerülhetetlen az a kérdés, hogy miféle functiójuk lehet a megismerés munkájában? És a 4-ik pont: *A mundus noumenon*. A melyről azért kell külön értekezni, mert ha sem az érzékiesség, sem az értelem útján nem férközhetni a való világhoz, a mundus noumenonhoz, indokolt a problema felvetése: van-e hát egyáltalán ilyen világ?

Az utolsó 5-ik pont: *A tiszta ész kritikájának második kiadása 1788*. czímen: *a)* a «Kritika» első fogadását beszéli el; aztán *b)* a «Kritika» szerkezetét tárgyalja; és végre *c)* a transscendentalis deductió fogalmát fejtegeti; részletesen rámutatva arra a különbségre, mely az első és a második kiadás között van, és mindenütt kellőleg indokolva a constatatált változtatást.

A *tanulmány*nak mindenesetre megvan az a nagy érdeme, hogy a legnehezebben érthető kérdésekről számol be, és ezzel e nagy mű beható tanulmányozását — mely azonban még így is egyik legnehezebb, de egyszersmind leg-hálásabb studiuma marad a philosophiai irodalomnak — rendkívül megkönnyítette. Vajha nagy becsének megfelelő minél kedvezőbb fogadtatásban részesülne a korszakos mű ez első magyar fordítása a művelt olvasó közönség, de kivált a nyilvános könyvtárak és tanintézetek részéről.

—r.

* * *

C. Lombroso u. S. Ottolenghi: Die Sinne der Verbrecher. Zeitschrift für Psychologie u. Physiologie der Sinnesorgane. 1891. Band II. Heft 5. S. 337—350.

Jelen munkájukban szerzők nemcsak psychologie érdekes, hanem törvénytörési orvostani szempontból is gyakorlati jelentőségű kérdést fejtegetnek, midőn az u. n. veleszületett gonoszság-